

звяване. Именно чрез тишината и мълчанието – тишината, винаги заредена с теми за изговаряне, и мълчанието, превърнато в усмирен шепот или оглушителен вик...

НОНКА БОГОМИЛОВА

ЗА „ФИЛОСОФИЯ НА ИСТОРИЯТА“ НА КРАСИМИР ДЕЛЧЕВ

С панорамното си изследване върху философията на историята, обхващащо три-вековното ѝ развитие (XVIII–XX век), проф. Красимир Делчев потвърждава и допълва богатото си на теми и идеи професионално амплуа, отразено в монографии и множество статии и студии в областите: история на философията, естетика, културология, изкуствознание, етика, политология, религиознание (Делчев, К. 2016. *Философия на историята (основни теми). Част първа*. София: Изток-Запад; Делчев, К. 2017. *Философия на историята. Част втора*. София: Изток-Запад).

Сложната и мащабната задача, с която се е заел авторът в това солидно обемистото изследване (двете части наброяват повече от 550 страници), изисква широка култура и ерудиция не само във фокусираната сфера на философията, но и в редица други области на хуманитаристиката и социалните науки: история, социология, политически науки, етнология, културни изследвания и др. Тази своеобразна енциклопедична ерудиция, която авторът демонстрира, се налага както от многопластовото съдържание на понятието „история“, което философията рефлектира, така и от избрания от автора подход в книгата: да коментира и анализира не само трасиращите нейната идейна биография имена, но и основни понятия, теми и идеи в техните теории – в сравнителен и съпоставителен план.

Този подход прави от книгата богато на информация четиво, а представянето на авторите в широк времеви и географски диапазон, както и на теориите им – в структуриран идейно-тематичен ракурс, – я полага в полезен справочен формат.

Сред авторите, чиито идеи проф. К. Делчев коментира и анализира, фигурират и известни, знакови за философията имена – Кант, Хегел, Фихте, Шелинг, Монтескьо, Хердер, Хайдегер, Тойнби, Шпенглер, Ницше – но и не така популярни и изследвани у нас автори в този план като Изелин, Вегелин, Вайсхаупт, Фон Ирвинг, Пьолитц, Карус, дори Чаадаев, на чиято философия авторът обръща специално внимание. Макар че, разбираемо, по-голямо внимание е отделено на представителите на немския класически идеализъм, не са пренебрегнати и някои български автори, работили по темата като П. Бицили, Л. Владикин и др. Изследването би спечелило, ако сред тези автори беше разгледан и философско-историческият проект на Асен Игнатов, изложен в книгата му „Антропологическа философия на историята“ в превод от немското ѝ издание. Той също, както много от изследваните от проф. Делчев автори, интерпретира историята като драма, но за разлика от някои от тях, това понятие у него е не естетически щрих, метафора или външна аналогия, а дълбинно разбиране за нейната същност, „синкопен“ ритъм и отворена структура (Игнатов, Ас. 1999. *Антропологическа философия на историята. За една философия на историята в постмодерната епоха*. София: Факел).

Особено ценен е подходът на автора да разглежда идеите на повечето от изследваните философи не като веднъж завинаги формулирани и застинали (често срещан редукционистки, „етикиращ“ подход), а в тяхното живо битие на променящи се и еволюиращи заедно със своя автор и своето време. Този подход компен-

сира усещането за известна статичност и схематичност, което понякога създава идейно-тематичното структуриране-изброяване на акцентите у отделните автори.

За това „оживотворяване“ на изследването особено допринасят крос-темпоралните и крос-персоналните анализи на ключови понятия и идеи във философията на историята като: понятието „история“; участ, съдба и свобода в историята; ролята на институциите в историята; въпросът за културните цикли и рецикли в историята; темата за „радикалното зло“; за културната революция; за ролята на борбата в историята; за расите и нациите и др. В анализа на тези сложни теми и понятия авторът демонстрира широка ерудиция, владее на компаративисткия подход, способност за трансцендиране над емпиричните факти и над отделните мисловни традиции, за да финализира важни обобщения и изводи.

В тези заключителни фрагменти, които съпровождат много от параграфите в книгата, ясно личат и основните ценностни доминанти, които имплицитно фундаират изследването, а понякога и директно се експлицират от автора: безкомпромисният рационализъм като дефинитивен подход за философията на историята; разумът и свободата като неотменни критерии за качеството на историческия процес; ненасилието – както над индивидите, така и над ритъма на историческото движение (ускорения и пр.); критичното отношение към религиозно- и митологично-фундираните идеологии за „първостепенни“ и „второстепенни“ субекти на историческия процес; преимуществото на духовното пред биологичното интерпретиране на различните социално-групови класификатори: раса, етнос, нация, народ.

Авторът показва тези просветителски ценности като сътворени и защитавани от редица от големите представители на тази културна епоха в техните философии на историята, като не пропуска да бъде критичен, а понякога и язвителен към техните по-малки или по-големи отстъпления от тези ценности по посока на религията, които открива у Кант, Фихте, Шелинг, Хегел, Хердер, Тойнби, Чаадаев и др. Доста обстоятелствена и силна в това отношение е критиката на автора към тези отстъпления у Кант и Хердер, въобще и към представителите на немския философски идеализъм. Сам по себе си адекватен на духа на философията и мотивиран от мощния дух на просветителите, този критичен подход на автора отваря и сериозно дискуссионно поле.

Причината е, че понятието „религиозно“ се третира твърде общо и недиференцирано, на места се превръща в готова за употреба „щампа“, а при критиката на Кант звучи недостатъчно обосновано и дори пресилено (Делчев 2016: 53). Както е известно, в „Религията в границите на самия разум“ Кант допуска Бог и религията като „помощни подтици“, редуцира ги до принуждаващ инструмент на моралната задача, и за това „суспендиране“ на доминацията и автономията на религията той бива критикуван както от съвременни нему, така и от по-късни религиозни философи и теолози. А също и от властимащите на своето време, за които религията е била властов фундамент.

Ако се излезе от конкретния случай, може да бъде отбелязано, че в някои други отделни моменти в изследването, в които авторът критикува едни или други позиции и идеи от гледна точка на защитаваните от него ценности, интелектуалният резултат би бил по-балансиран и исторически адекватен ако тези идеи и позиции бяха обвързани с конкретната социална и културна почва, на която са избуяли. Тогава би било по-трудно да се защитава правомерността на директните аналогии,

които авторът прави между идеите и по-късните практики (напр. връзката на идеите на Хердер с национализмите, на Маркс с насилието и др.). Защото както характерът, така и стойността на идеите и позициите имат на първо място отношение към своето време, а след това – към бъдещето, или към оформилите се в резултат на това време по-сетнешни ценности, идеали/идеологии и практики.

Същевременно този безкомпромисен и трансемпорален рационализъм и хуманизъм, който авторът защитава в изследването си като абсолютна ценност за философията на историята, вероятно е мотивиран и е своеобразен контрапункт на констатацията му, че „научният рационализъм, особено в областта на хуманитарните науки до ден-днешен, е трудна работа на Балканите“ (Делчев 2017: 242). Бих добавила – и не само на Балканите.

Впрочем не само в този случай проф. Делчев ясно показва, че тази фундаментална задача – изследване на философията и на историята на философията на историята, с която се е заел, има тясна връзка с конкретното настояще в глобален, регионален и национален план. За това свидетелстват както най-експлицитните, често гневни „отклонения“ (критични коментари за състоянието на науката, за съвременния учен, за политическата класа у нас и въобще), така и дълбинният дух на изследването, по-специално въплътен в темите за конфликтите, насилието, ускорението, революциите, държавата и др. Във всичко това се проявява присъщата на истинския интелектуалец отговорност и загриженост не само за познанието, но и за цялостния дух на своето време.

В план на обобщение може да се каже, че изследването на основните идеи във философията на историята, осъществено от проф. Красимир Делчев, е замислено и реализирано като мащабен интелектуален проект, който, за разлика от критикуваните от автора „поръчкови“ проекти-еднодневки, сериозно разширява и обогатява фундаменталното знание в хуманитаристиката и по-специално – философското познание в съвременната ни култура.

На разположение на читателя е информативно, ерудитско, концептуално и ценностно фундирано начинание, предизвикателно в дискусивно отношение и затова отворено към широк кръг специалисти в областта на хуманитаристиката и социалните науки, към студентите и любознателната публика.

СИЛВИЯ БОРИСОВА

AISTHETIKOS: V КОНФЕРЕНЦИЯ ПО ЕСТЕТИКА И ФИЛОСОФИЯ НА ИЗКУСТВОТО В ПАМЕТ НА ИСАК ПАСИ

На 13-и март 2019 г. в зала 1 на СУ „Св. Климент Охридски“ за пета поредна година се проведе конференцията по естетика и философия на изкуството в памет на проф. Исак Паси – AISTHETIKOS. По традиция гост на форума бе синът на видния български естетик – д-р Соломон Паси.

Тази година почти всички бяха ориентирани към философия на изкуството и проблеми като: самоидентификацията на фигурата на съвременния художник; корените на история на изкуството като изследователско поле; антитрадиционализма и антиестетизма в различни художествени направления от Древен Рим до наши дни; диалектиката и противоборството между сътворената и творящата природа, между вътрешната и външната художествена форма; Моби Дик като пародийна фигура; извора на естетическите хетеротопии.